

Смалійчук Г.В.,

асистент,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

Смалійчук А.В.,

асистент,
кафедра управления персоналом и экономики труда,
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»

Smaliyuchuk Hanna,

assistant, Department personnel management and labor economics,
Kyiv National economical University named by Vadym Hetman

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ІМІГРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОМУНІКАЦІЯ ІМІГРАНТОВ В ПРОЦЕСЕ ВНЕШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

INTERCULTURAL COMMUNICATION IMMIGRANTS IN PROCESS OF EXTERNAL LABOUR MIGRATION

Розглянуто політику соціально-економічної інтеграції іммігрантів яка повинна включати заходи на ринку праці, у сфері освіти, соціального забезпечення, охорони здоров'я, житлових умов і поєднуватися зі стратегією соціально-економічного розвитку, кампаніями боротьби з бідністю та соціальним виключенням, які проводяться на рівні держави. Визначено значення інтеграції іммігрантів, яка має ключове значення у підтримці соціальної згуртованості в приймаючих країнах і їх економічного розвитку, тоді як її відсутність може привести до серйозних проблем, які, крім іммігрантів, стосуються ще і приймаючого суспільства в цілому. У статті розглянуто проблему імміграції та визначається значення даного процесу в умовах перетворення ринку праці. Розкрито необхідність регулювання даного виду міграції з метою вирішення проблем процесу в'їзду мігрантів на територію України в умовах трансформації ринку праці.

Рассматривается политика социально-экономической интеграции иммигрантов, которая должна включать меры на рынке труда, в сфере образования, социального обеспечения, здравоохранения, жилищных условий и сочетается со стратегией социально-экономического развития, кампаниями по борьбе с бедностью и социальным исключением, проводимых как на уровне государства. Определяется значение данного процесса в условиях преобразования рынка труда. В статье раскрыта необходимость регулирования данного вида миграции с целью решения проблем процесса въезда мигрантов на территорию Украины в условиях трансформации рынка труда. Целом.

The problem of immigration and determine the value of the transformation process in the labor market. The article deals with the need to regulate this type of migration to address the process of entry of migrants to Ukraine in terms of transformation of the labor market. The policy of social and economic integration of immigrants should include the labor market, education, social security, health care, housing and combined with the strategy of socio-economic development, the campaign against poverty and social exclusion, which are held at the state level. Integration of immigrants, which is crucial in maintaining social cohesion in host countries and their economic development, while its absence could lead to serious problems, in addition to immigrants, concern is also the host society.

Ключові слова. Імміграція, трансформація ринку праці, модель соціокультурної адаптації, акумуляція, міграційна політика.

Ключевые слова. Иммиграция, трансформация рынка труда, модель социокультурной адаптации, аккультурация, миграционная политика.

Key words. Immigration, the transformation of the labor market, the model of socio-cultural adaptation, acculturation, migration policy.

Вступ. Міжнародна міграція все частіше розглядається в якості ключового аспекту сучасної соціально-економічного та культурного життя. Об'єднання національних ринків праці у один — світовий — істотно позначається на макроекономічній політиці держав у галузі праці та соціально-трудова відносин. Результатом цього є зростання масштабів та інтенсивності міжнародних

міграційних процесів, які, залучаючи населення більшості країн світу, набувають все глобальнішого характеру.

Інтеграція іммігрантів має ключове значення у підтримці соціальної згуртованості в приймаючих країнах і їх економічного розвитку, тоді як її відсутність може привести до серйозних проблем, які, крім іммігрантів, стосуються ще і приймаючого суспільства в цілому.

Сьогодні спостерігається великий інтерес до теми міжкультурної комунікації. Перш за все, це пов'язано з розвитком інтернаціоналізації та глобалізації.

Практика більшості країн європейського континенту свідчить про те, що інтеграція іммігрантів в суспільство є довгостроковим процесом, який вимагає активних дій з боку державних органів. Адже змішування різних культур і рас викликає напруженість у суспільстві, що веде до конфлікту культур, расизму, расової дискримінації та інших наслідків.

Дослідженням проблем, пов'язаних з рухом людських ресурсів, з трудовою імміграцією в Україні присвячені роботи таких вітчизняних учених, як Е.М. Лібанова [4], О. Малиновська [2], Т.П. Петрова [4]. Значну увагу дослідженню цих проблем приділила наукова школа під керівництвом А.М. Колота [10, 11].

Серед зарубіжних учених, праці яких висвітлюють дану проблему, можливо виділити Беррі Д [1].

Постановка завдання. Актуальність теми обумовлюється рядом причин як глобального характеру, так і пов'язаних з особливостями трансформації українського суспільства, реформуванням соціальних інститутів, змінами в суспільній свідомості.

По-перше, масові потоки іммігрантів стали невід'ємним компонентом соціально-політичного та економічного життя України. У свою чергу, імміграційна політика як складова міграційної політики держави є важливим чинником зовнішньої політики.

По-друге, масові міграції, які є складовою процесу глобалізації, концентрують два спектра проблем глобалізації, що мають істотний конфліктний потенціал: економічні — викликані припливом іммігрантів як потенційних учасників вітчизняного ринку праці, і культурні — обумовлені контактами представників різних культур.

Тенденція зростання залежності вітчизняного ринку праці від праці зовнішніх мігрантів сформована специфікою сучасного стану ринку в Україні. Кон'юнктура українського ринку праці поєднує у собі протилежні тенденції: дефіциту і надлишку праці. Дефіцит трудових ресурсів є важливим фактором, який блокує формування конкурентоспроможних територіально-виробничих структур інноваційного типу.

Тому на ринку праці України сьогодні об'єктивно існує ряд факторів, які сприяють залученню іноземних працівників.

У зв'язку з цим мета дослідження — визначення шляхів регулювання процесів імміграції, а також регулювання імміграційних процесів у контексті вирішення соціокультурних проблем в умовах змін на ринку праці та побудови ефективної системи міжкультурної комунікації.

Результати дослідження. Для вирішення демографічної проблеми важливе значення має не лише зменшення зовнішньої трудової еміграції серед українців, але й скоординована державна політика щодо іммігрантів.

Однією із головних завдань імміграційної політики України повинно стати створення умов для безперешкодної реалізації прав, свобод, законних інтересів мігрантів і виконання ними передбачених законодавством обов'язків. Серед важливих питань, які потребують особливої уваги є забезпечення протидії проявам расизму, ксенофобії та релігійної нетерпимості, формування толерантного ставлення населення до іммігрантів, а також здійснення заходів, пов'язаних з інтеграцією в українське суспільство іноземців.

Іммігранти, які приїжджають в країну, часто піддаються стресу, так як не можуть швидко адаптуватися до нової культури і нового життя. Наслідки таких переживань можуть бути негативними, тому існують певні методи для введення людини в нове йому суспільство.

Крім того, існує «критерій готовності» особи прийняти культуру країни, в якій він збирається жити — знання мови. Для того щоб мінімізувати ризик стресів, іммігрант повинен бути готовий на певному рівні сприймати інформацію. Сприяють вище зазначеним процесам заходи соціально-культурної інтеграції іммігрантів.

Політика соціально-економічної інтеграції іммігрантів повинна включати заходи на ринку праці, у сфері освіти, соціального забезпечення, охорони здоров'я, житлових умов і поєднуватися зі стратегією соціально-економічного розвитку, кампаніями боротьби з бідністю та соціальним виключенням, які проводяться як на рівні держави.

Сприяння інтеграції іммігрантів у сфері зайнятості у більшості розвинених країн здійснюється, головним чином, у рамках загальнонаціональних програм, які стосуються соціально вразливих верств населення.

Тому Україна теж має сприйняти і застосувати досвід проведення заходів, чітко орієнтованих на професійну підготовку іммігрантів, полегшення працевлаштування та сприяння їх автономної зайнятості.

Сучасні підходи до політико-правової та соціокультурної інтеграції вимагають цілого комплексу умов для повноцінної інкорпорації мігрантів у економіку приймаючих країн.

До них доцільно віднести такі:

- інтеграційні послуги (навчальні курси, які мають на меті надавати базові знання української мови, історії);
- навчальні програми з питань полікультурності для працівників державних установ і вчителів, а також визнання професійної кваліфікації іммігрантів, отриманої в інших країнах;
- надання можливостей для підвищення кваліфікації іммігрантів;
- нівелювання дискримінаційних заходів у працевлаштуванні та інших сферах життя;
- доступ іммігрантів до установ, громадських благ, державних і приватних товарів і послуг (житла, шкільного навчання);

Також з метою забезпечення максимально ефективного процесу інтеграції іммігрантів в українське суспільство доцільним є створення в структурі Державної міграційної служби України (ДМС України) Управління сприяння інтеграції, основною лінією роботи якого стали б процеси сприяння інтеграції іммігрантів, розвиток засад толерантності, недопущення ксенофобії та дискримінації [2, с. 245–256].

Управління сприяння інтеграції може включати такі відділи:

- 1) відділ розробки стратегії інтеграції та міжвідомчої взаємодії;
- 2) відділ координації діяльності територіальних органів у сфері сприяння інтеграції;
- 3) відділ взаємодії з інститутами громадянського суспільства;
- 4) відділ по роботі з вимушеними переселенцями.

Незаконні трудові мігранти в Україні піддаються дискримінації у сфері трудових відносин, роботодавці грубо порушують законодавство у цій сфері, незаконні трудові мігранти використовуються, як правило, у тіншовій економіці при виготовленні так званої контрафактної продукції.

Незаконна трудова імміграція в Україні розвивається стихійно, має різні етнографічні характеристики, територіальне поширення та сфери зайнятості. Серед представників цього виду мігрантів чимало кримінальних елементів. Оцінюючи у цілому це явище незаконної (нелегальної, нерегульованої) трудової імміграції в Україну, слід визнати, що вона включає багато негативних тенденцій як у сфері соціально-економічного розвитку України, так і по відношенню до самих незаконних трудових іммігрантів.

Тому з особливою гостротою постає необхідність прийняття комплексу заходів щодо різкого скорочення цього явища.

Вплив міграції на ринок праці приймаючої країни має досить неоднозначний характер:

- конкуренція мігрантів з місцевими працівниками
- зайнятість іммігрантів на тих робочих місцях, які не користуються попитом у місцевого населення;
- вплив мігрантів на рівень оплати праці в галузях, де вони зайняті та сприяння цим демпінгу вітчизняних працівників;
- загроза економіці приймаючої країни як наслідок залежності від іноземної праці;
- наявність анклавів зайнятості мігрантів;
- величина навантаження на державну систему соціального обслуговування, викликана міграцією.

Одним з найважливіших факторів, що визначають успіх або, навпаки, неуспіх соціально-культурної адаптації мігранта, є культурна дистанція. Концепція «культурна дистанція» використовується для позиціонування культурних груп відносно один одного у залежності від того, наскільки вони схожі або різні [3]. При проведенні порівняльного аналізу культур за принципом їх схожості або відмінності за основу беруться класифікації універсальних аспектів культурних груп. Зокрема, широко використовується атлас описових категорій, розроблений Д. Мердоком і пізніше перероблений Г. Баррі. Даний атлас включає 79 категорій, об'єднаних у 8 основних розділів:

- 1) загальні характеристики культури;
- 2) їжа та одяг;
- 3) житло і технологічні процеси;
- 4) економіка і транспорт;
- 5) людина і сім'я;
- 6) товариство і система управління

- 7) добробут, релігія і наука;
- 8) стать і життєві цикли.

У соціально-психологічних дослідженнях для вимірювання культурних відмінностей використовується так звана Шкала культурної дистанції (CDS). Вперше розроблена І. Бабікером [7]. Вище зазначена шкала дозволяє фіксувати об'єктивні відмінності між культурами за такими категоріями як клімат, одяг, культура харчування, система освіти, мова, релігія, рівень добробуту, проведення дозвілля, структура сім'ї та формування дружніх зв'язків.

Відповідно до гіпотези про культурну дистанцію, чим більше відмінностей між культурою мігранта та приймаючої культурою, тим складнішим і тривалішим буде процес його адаптації. За твердженням Д. Беррі, дистанція між культурами прямо пропорційна кількості тих змін, які доведеться внести в свою поведінку мігранта, щоб пристосуватися до нового культурного середовища.

Фактор культурної дистанції є значущим для всіх категорій мігрантів, включаючи туристів, студентів і бізнес-туристів [7]. Він чинить серйозний вплив на їх особисте життя і, в той же час, зумовлює успішність рольової або професійної адаптації.

У культурній антропології виділяють кілька видів міжкультурних конфліктів:

- 1) між різними етнічними групами та їх культурами;
- 2) між релігійними групами, представниками різних релігій;
- 3) між поколіннями і носіями різних субкультур;
- 4) між традиціями і новаціями в культурі;
- 5) між різними лінгвокультурними спільнотами і їх окремими представниками.

Перебування у чужій культурі супроводжується ситуаціями культурного перетину, в яких будь-який комунікативний акт інтерпретуватися може двояко. Такого роду подвійність проявляється в осмисленні реальності через нормативно-ціннісну систему своєї культури, оскільки культура приймаючої країни ще недостатньо знайома або неправильно інтерпритується [7].

Політика терпимості й розуміння по відношенню до іммігрантів — один з основних способів згуртувати суспільство і допомогти йому сформувати толерантне ставлення до приїжджих, що сприятиме об'єднанню людей різних культур.

Існують кілька напрямків розвитку побудови толерантної картини світу:

- 1) зміна напрямку культурної політики;
- 2) необхідність викладання основ знань про релігії та переконаннях, не роблячи цей предмет майданчиком для міжконфесійних суперечок;
- 3) використання міждисциплінарних підходів до навчання;
- 4) об'єктивне інтерпретування історичного минулого;
- 5) підтримка багатомовності;
- 6) розвиток поваги до всіх типів відмінностей, заснованого на розумінні національної ідентичності та принципу толерантності.

Одним із прикладів країн, які ефективно використовують таку політику, стала Канада. Дослідження підтверджують, що мультикультурна політика в цій країні полегшила переміщення іммігрантів, які після потрапляння на територію ставали відданими Канаді і прагнули приєднатися до політичної спільноти і уряду цієї спільноти. У порівнянні з іншими країнами Канада має порівняно низький рівень сегрегації в господарстві та освіті, зберігаючи тільки помірну різницю в доходах представників різних національностей, заробітках.

Більшість трудових мігрантів стикаються з великою кількістю соціальних проблем в країнах свого перебування. Інтеграція трудових мігрантів у приймаюче суспільство є комплексним і складним процесом, що включає політико-правові, економічні, демографічні, соціально-психологічні, етнокультурні і конфесійні аспекти [4, с. 154–160].

Тому вирішальну роль грає така інтеграція у ринок праці, яка б передбачала належне працевлаштування і кар'єрні перспективи. Також, країни ЄС відзначають підвищення уваги наданню освіти і місця на ринку праці дітям іммігрантів, які на сьогодні входять на ринок праці у великій кількості [9, с. 234–237].

Висновки. На нашу думку нівелюванню негативних тенденцій культурної дистанції у сфері зовнішньотрудової імміграції до України сприятиме дотримання принципів мультикультурної моделі соціокультурної інтеграції [3]:

- 1) інтеграція культур на основі плюралізму без їх асиміляції;
- 2) визнання рівності культур, визнання їх прав на повноцінне існування;
- 3) допущення множинних етнокультурних ідентичностей;
- 4) допущення змін приймаючого суспільства під впливом культури прибулих.

Розроблення міграційної політики із врахуванням зазначених принципів неможливо без заходів, спрямованих на включення іммігрантів у процес інформатизації суспільства з метою їх успішнішої інтеграції в Україні. Навіть такий елементарний крок, як підвищення рівня володіння персональним комп'ютером і розвиток навичок роботи в мережі Інтернет дозволить не тільки поліпшити ступінь включеності індивідуумів в українське суспільство, а й спростити комунікацію із близькими за кордоном, що, безсумнівно, посприє інтеграції та адаптації іммігрантів.

Питання управління міграційними процесами варто вирішувати у тісній взаємодії з країнами-донорами, контролюючи тим самим весь спектр спірних ситуацій до прибуття мігранта в приймаючу країну. Крім того, на території України слід активніше співпрацювати з інститутами громадянського суспільства, в тому числі з національними громадськими об'єднаннями.

Література

1. *Ляушева С.А.* Социокультурная интеграция мигрантов в инокультурную среду. [Електронний ресурс]. — Режим доступу https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjJ0u6K8_XLAhUqOJoKHbwAC9oQFggjMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.adygnet.ru%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F%2520%25D0%25A1%25D1%2582%25D0%25B0%25D1%2582%25D1%258C%25D1%258F.doc&usq=AFQjCNHzK4SmiqLFlitKHdYqBkzFRa6xhw&bvm=bv.118443451,d.bGg
2. *Малиновська О. А.* Міграція і міграційна політика: Навч. посіб. — К.: Центр наукової літератури, 2010. — 304 с.
3. *Мнацаканян И.А.* Адаптация учащихся в новых социокультурных условиях — [Електронний ресурс]. — Режим доступу <https://core.ac.uk/download/files/549/14715697.pdf>
4. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/poznvak_2010.pdf
5. *Проскурякова О.Л.* Адаптация мигрантов как социальный процесс // Вестник ОГУ. — №4 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3388
6. Проблемы межкультурной коммуникации иммигрантов в странах Франкофонии — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vernsky.ru/pubs/5775/Problemy_mezhkulturnoy_kommunikatsii_immigrantov_v_stranah_Frankofonii?view_mode=text
7. *Смолина Т.Л.* Адаптация к инокультурной среде: анализ родственных понятий — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://humanpsy.ru/smolina/adaptation>
8. *Тарасюк В. В.* Культурний шок як один із чинників адаптації і реадaptaції мігрантів у новому соціокультурному співтоваристві / В. В. Тарасюк // Психологічні перспективи. — 2011. — Випуск 17. — С. 232–240.
9. Швейцарский опыт интеграции мигрантов (по материалам круглого стола: «Плави́льный котёл или мультикультурное общество»). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.Ferghana.ru/article.php?id=5169 (Accessed 23.03.2016)
10. Соціально-трудова відносина зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку: монографія / [А. М. Колот, І. Ф. Гнибіденко, О.О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка. — К.: КНЕУ, 2015. — 295 с.
11. Економіка праці та соціально-трудова відносина: підручник / [А. М. Колот, О. А.Грішнова, О. О. Герасименко та інші]; за наук. ред. д-ра екон. наук. проф. А.М. Колота. — К.: КНЕУ, 2009. — 711 с.

References

1. Lyausheva S.A. “Sotsiokulturnaya integratsiya migrantov v inokulturnuyu sredy”, Available at: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjJ0u6K8_XLAhUqOJoKHbwAC9oQFggjMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.adygnet.ru%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2F%2520%25D0%25A1%25D1%2582%25D0%25B0%25D1%2582%25D1%258C%25D1%258F.doc&usq=AFQjCNHzK4SmiqLFlitKHdYqBkzFRa6xhw&bvm=bv.118443451,d.bGg (Accessed 23 March 2016)
2. *Maly`novs`ka O. A.* (2010), *Migratsiya i migratsijna polity`ka* [Migration and migration policy], Centr naukovoyi literatury`, Kyiv, Ukraine
3. *Mnatsakanyan I.A.* “Adaptation of students in the new socio-cultural conditions” , [Online], available at: http://superinf.ru/view_helpstud.php?id=3388 (Accessed 23 March 2016)
4. *Naselennya Ukrayiny`. Trudova emigratsiya v Ukrayini* (2010) [The population of Ukraine. The labor migration in Ukraine], In-t demografiiyi ta social`ny`x doslidzhen` im. M.V.Ptuxy` NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine. Available at: http://www.idss.org.ua/monografii/poznvak_2010.pdf (Accessed 23 March 2016)
5. *Proskuryakova, O.L.* (2007), “The adaptation of migrants as a social process”, *Vestnik OGU*, no.4, [Online], available at: http://vestnik.osu.ru/2007_4/10.pdf (Accessed 23 March 2016)

6. Problemy mezhkulturnoy kommunikatsii immigrantov v stranah Frankofonii [Problems of intercultural communication of immigrants in Francophone countries], Available at: http://vernsky.ru/pubs/5775/Problemy_mezhkulturnoy_kommunikatsii_immigrantov_v_stranah_Frankofonii?view_mode=text
7. Smolina, T.L. "Adapting to the cultural environment: analysis of related concepts", [Online], Available at: <http://humanpsy.ru/smolina/adaptation> (Accessed 23 March 2016)
8. Tarasyuk, V. V. (2011) "Culture shock as a factor of adaptation and adaptation of migrants in the new socio-cultural community". *Psyhologichni perspektivy*. Vol. 17. pp. 232–240.
9. Fergana international news bureau "The Swiss experience in the integration of migrants (based on the round table: «The melting pot and multicultural society» (2013). Available at: [www. Ferghana.ru/article.php?id=5169](http://www.Ferghana.ru/article.php?id=5169) (Accessed 23 March 2016)
10. Kolot, A. M., Hnybidenko, I. F., Herasymenko, O.O. and others (2015). *Sotsial'no-trudovi vidnosyny zavnyatosti: suchasni tendentsiyi, vyklyky, shlyakh rozvytku* [Social-Labor Relations of Employment: current trends, challenges, ways of development], KNEU, Kyiv, Ukraine.
11. Kolot, A.M., Hrishnova, O. A., Herasymenko, O. O. and others(2009). *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Labor Economics and Social-Labor Relations], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30.06.2016 р.